

Marianne Joëls

Baanbreeksters

Twaalf vrouwen over hun weg naar de top

Met foto's van Julie Blik

2021 Prometheus Amsterdam

© 2021 Marianne Joëls

Omslagontwerp Robbie Smits

Foto omslag *Just*, Keight MacLean

Foto auteur Julie Blik

Lithografie afbeeldingen Marc Gijzen

Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4564 4

Ook een vrouw

Na enkele tikjes tegen de microfoon verstomt geleidelijk het geroezemoes. Het is 2014, ik sta op het podium van een grote congreshal in Milaan en kijk een donkere zaal in. Daar, in die donkerte, zitten vierduizend wetenschappers van wie afgezien van de mensen op de eerste paar rijen de gezichten niet te onderscheiden zijn. Het zijn onderzoekers uit tientallen landen van over de hele wereld, veelal jonge onderzoekers, mensen onder de 35; onderzoekers aan het begin van hun carrière, ongeveer evenveel jonge vrouwen als mannen. Ze kijken naar mij, de president van de Europese vereniging, die op het punt staat het congres te openen. Ze kijken naar de eerste vrouwelijke president van de vereniging ooit.

Dit moment heeft ongetwijfeld minder lading voor hen dan voor mij. Voor mij is het feit dat ik een vrouw ben de enige reden dat ik daar sta, daarom heb ik ‘ja’ gezegd toen ik enkele jaren eerder gepolst werd om kandidaat te zijn voor die positie. Het was de hoogste tijd dat er een eerste vrouwelijke president kwam, dat al die jonge vrouwen in de zaal nu kunnen denken: een vrouw kan dit ook. Als vrouw neem je niet alleen deel aan een congres, maar je kunt het ook leiden. Alles kan als je een vrouw bent.

Ik dacht terug aan ruim 25 jaar daarvoor, toen ik zelf als jonge wetenschapper in een congreszaal zat, in Boedapest. Toen keek ik vanuit de zaal naar de openingsceremonie die zich ver weg afspeelde op het podium. Er stond een lange tafel, en aangekondigd door een soort spreekstalmeester kwamen achter elkaar de bestuurders van de wereldvereniging in mijn beroepsveld het podium oplopen, waarna ze plaatsnamen

achter de tafel. Het was een saaie vertoning, met sprekers die monotoon uiteenzetten waarom dit congres zo belangrijk was en vooral waarom ze zelf zo belangrijk waren. Het waren zonder uitzondering blanke mannen van middelbare leeftijd of ouder, keurig in het pak, vrienden onder elkaar. Hoewel ik bepaald geen militant feministe ben dacht ik toen: Hoe kan dit? Wat is dit voor mannen-onder-elkaarclubje? En al die vrouwen in de zaal? Goed als voetvolk, als werkbijen, maar verder niet? Het wordt tijd dat daar, op dat podium, ook vrouwen staan!

Daar is de kiem gelegd. Of nee, was het eerder? Hoe kwam ik erbij dat vrouwen net zoveel kansen moeten krijgen als mannen? Natuurlijk had dat te maken met mijn wereldbeeld of, beter gezegd, het wereldbeeld van mijn ouders. Nooit had ik er een moment aan getwijfeld dat meisjes evenveel kansen zouden hebben als jongens; dat het vanzelfsprekend was dat ze toegang tot dezelfde soort scholen kregen, dat degenen die wilden studeren naar een universiteit konden gaan en iedere richting konden kiezen waar ze belangstelling voor hadden. Mijn ouders vonden dat normaal en dus vond ik dat ook. Dat ik daarmee de eerste slag al had gewonnen beseft ik toen nog niet. Was ik honderd jaar eerder geboren of zelfs in dezelfde tijd maar in een minder vrijdenkend land of gezin, dan was deze gelijke behandeling helemaal niet zo vanzelfsprekend geweest. Dan had de bewijslast al bij mij gelegen en had ik aan mensen die niet in me geloofden moeten bewijzen dat het wel degelijk kan, doorleren en carrière maken.

Daar in die zaal in Boedapest, meer dan dertig jaar geleden, dacht ik dat de wereld voor vrouwen openlag, dat het niet lang kon duren voordat iedereen in zou zien dat vrouwen voor vrijwel alle functies in aanmerking komen en het er dan goed afbrengen.

Maar de werkelijkheid bleek toch net iets weerbarstiger. De scheurtjes in dit wereldbeeld, in de overtuiging dat iedereen gelijk was, kondigden zich heel geleidelijk aan. Het ging er niet alleen om wat ik vond maar ook hoe de omgeving erover dacht. De eerste keer dat ik me dat echt realiseerde was in de kantine van ons onderzoeksinstituut. Daar zat ik – een paar jaar na het voorval in Boedapest – tijdens de koffiepauze aan een tafeltje met drie medewerksters. Het gesprek ging over de bibliothecaresse die net bevallen was van haar eerste kind. (Dit is duidelijk een verhaal uit de oude tijd: niet alleen namen we rustig de tijd om met elkaar koffie te drinken rond halfelf; maar ook hield ieder zichzelf respecterend onderzoeksinstituut er in die tijd nog een bibliotheek op na waar de jaargangen van tijdschriften in dikke folianten op stellingen langs de muur ter inzage stonden.) ‘Wie zou de volgende zijn die een kind krijgt?’ vroeg een van de medewerksters aan de koffietafel in het algemeen. Terwijl speculaties de ronde deden dacht ik aan mijn tot dan toe vruchteloze pogingen om zwanger te raken. Ik had de hoop nog net niet opgegeven. ‘Misschien ben ik het wel,’ bracht ik daarom naar voren. Even viel er een verbaasde stilte. Totdat een van de vrouwen aan tafel reageerde: ‘O ja, jij bent ook een vrouw!’

Van deze uitspraak keek ik zelf wel op maar het was minder vreemd dan het leek. Tussen zo’n vijftien mannen was ik het enige vrouwelijke – toen nog aankomend – staflid van het instituut. Daarmee behoorde ik blijkbaar tot een andere categorie mens, namelijk zij die geen kinderen baren. Dat anderen zo naar je keken, daar had ik nog nooit bij stilgestaan.

Het is me later nog verschillende malen overkomen tijdens werksituaties dat ik bij mezelf dacht: O ja, jij bent ook een vrouw! Iedere keer overviel het me weer; dat er verschillen zijn in de manier waarop over mannen of vrouwen in een

beroepssituatie wordt gedacht. Andere vrouwen gaven aan dat ze zich soms achtergesteld voelden, dat ze minder kansen kregen. Omdat ik dat zelf nooit had ondervonden was mijn eerste reactie: ‘Mmm, zal ook wel aan hen liggen.’ Hoewel ik wel verbaasd was geweest in Boedapest en door kleine voorvallen zoals aan de koffietafel, zag ik geen obstakels. Er waren toch gelijke kansen?

Totdat ik met een schok wakker werd. Als ‘gewoon hoogleraar’¹ was ik in 2007 gevraagd de jaarrede van de bètafaculteit te houden. De dagvoorzitter kondigde mij aan als dé vrouwelijke hoogleraar van de faculteit. Dé vrouwelijke hoogleraar... hè? Dit kan toch niet waar zijn, dacht ik. In mijn eigen afdeling, biologie, was ik inderdaad de enige vrouwelijke hoogleraar. Maar was er dan geen enkele andere vrouwelijke hoogleraar bij al die andere afdelingen? Helemaal niemand bij natuurkunde, scheikunde, wiskunde en informatica? Was ik echt de enige vrouw tussen zo’n 75 mannelijke collega’s? Het ontluisterende antwoord was: ja. En toen ik een paar jaar later naar een andere universiteit vertrok kon ik het licht achter me uitdoen. Met mij verliet de enige vrouwelijke hoogleraar² het pand.

Dit speelt niet in de Oudheid, we hebben het over iets meer dan tien jaar geleden, een tijd waarin binnen de natuurwetenschappen minder dan 8 procent van de hoogleraren vrouw was. Nederland nam qua vrouwenparticipatie onder hoogleraren daarmee binnen de EU de 24ste positie in, net boven België, en in negatieve zin alleen naar de kroon gestoken door dwergstaten als Cyprus, Luxemburg en Malta.³ Interessant is dat tien jaar later Nederland nog steeds stevig op de 24ste plaats staat, met vrijwel dezelfde runners-up; alleen Malta is gestegen en Tsjechië staat nu onder Nederland.⁴ Is er dan verder niets veranderd? Ja, wel degelijk, het percentage vrouwelijke hoogleraren in de natuurwetenschappen in ons land is in-

middels verdubbeld. Maar het percentage in andere Europese landen blijft hoger.

Deze aankondiging als dé vrouwelijke hoogleraar van de faculteit vormde de start van mijn aandacht voor de positie van vrouwen. Hoe kon dit bestaan in 2007, ruim 135 jaar nadat de eerste Nederlandse vrouw toegang had gekregen tot de universiteit? Hoe kon het gebeuren dat jonge, talentvolle vrouwen vertrokken uit onze faculteit terwijl jonge, talentvolle mannen in dezelfde omgeving pijlsnel doorgroeiden in hun carrière? Dit waren geen incidenten meer in de categorie ‘Mmm, zal ook wel aan hen liggen’, het was een patroon.

Vanaf die tijd raakte ik in gesprek met veel vrouwen die met vragen of verzoeken voor advies naar me toe kwamen. Ik werd iemand aan wie je kon vragen: ‘Hoe heb jij dat nou gedaan toen je over je bevordering moest onderhandelen?’ Of: ‘Ik ben gevraagd voor een bestuursfunctie in een commissie, zal ik dat nu aannemen of niet?’ Langzaam groeide het besef dat ik niet alleen een vraagbaak was maar ook een rolmodel; het rolmodel dat ik zelf altijd had moeten ontberen omdat tijdens mijn eerste stappen in de loopbaan geen vrouwen in mijn directe (wetenschappelijke) omgeving waren met een gezin die tot voorbeeld konden dienen. In mijn studietijd was de vertegenwoordiging van vrouwen onder de staf beperkt tot een wat fletse juffrouw met het haar in een knotje – niet echt een toekomstbeeld waar je je aan optrekt. Mijn vrouwelijke rolmodel heb ik indertijd gevonden in de Verenigde Staten, waar de vrouw van mijn leidinggevende een geslaagde vrouwelijke hoogleraar was met drie kinderen, die alle drie trots waren op hun beide succesvolle ouders. Zonder zo’n rolmodel is er niemand die je laat zien dat het kán: dat je als vrouw met succes hoogleraar, burgemeester, lijsttrekker, dirigent of wat dan ook kunt worden. En dat je dat wel degelijk kunt combineren met een gezin en een sociaal leven.

Deze voorbeeldfunctie heeft sindsdien altijd meegespeeld bij mijn beslissingen om bepaalde posities al dan niet op me te nemen. Dáárom stond ik in 2014 als president van de Europese vereniging voor een grote zaal, als eerste vrouw ooit, zodat geen enkele jonge onderzoekster in de zaal hoefde te denken: Ik kan wel beginnen aan een carrière, maar voor topposities kom ik toch nooit in aanmerking.

Mijn situatie is natuurlijk slechts een illustratie en mogelijk niet representatief. Wat heeft andere vrouwen bewogen om als eerste zo'n stap te zetten; om als eerste door de grenzen van een baan te breken, een positie te bekleden die tot dan toe alleen voor mannen bereikbaar was? Was dat bewust, zoals bij mij, of een kwestie van toeval?

Voor een deel kunnen we antwoorden vinden door de biografieën van vooraanstaande vrouwen te lezen die een dergelijke positie als 'eerste vrouw ooit' hebben ingenomen. Neem Aletta Jacobs, de eerste Nederlandse vrouw die officieel naar een universiteit ging, de eerste vrouwelijke arts en eerste vrouw die een proefschrift schreef, naast die vele andere zaken waarin ze een Eerste Vrouw was in Nederland. Waarom zij en niet een ander? Wie over haar leven leest, ziet dat rond 1870 de tijd rijp was voor de officiële intrede van een vrouw in de Nederlandse universitaire wereld. In die zin had het ook een ander kunnen zijn. Maar het karakter van Aletta Jacobs en de kenmerken van haar omgeving maakten haar wel erg kansrijk om voorop te lopen. Zo gebruikte ze ieder muizengaatje om haar doel te bereiken. Ze kon weliswaar niet naar de middelbare school maar toen ze opving dat ze via het apothekersassistentenexamen toegang zou kunnen krijgen tot de universiteit greep ze die kans meteen aan. Ze schroomde niet om zelf, net zeventien jaar oud, een brief aan minister Thorbecke te schrijven om toestemming te vragen voor het volgen van colleges bij de universiteit. Daarbij zocht

ze niet onnodig de confrontatie op maar stelde zich doelbewust bescheiden op, zoals de toen heersende moraal van vrouwen verwachtte. Ze wilde geen aparte privileges, geen aparte behandeling. En ze koos omgevingen waar ze zo min mogelijk weerstand kon verwachten. Zo besloot ze om in Groningen te gaan studeren, uiteraard omdat dit vanuit haar woonplaats Sappermeer goed te bereiken was, maar ook omdat ze er mensen kende en Groningen in die tijd niet zo kieskeurig was bij het aannemen van studenten: in 1870 had de Groningse universiteit slechts 142 studenten en werd met opheffing bedreigd. Dus iedere student erbij was er één, zo nauw kon men niet kijken. Voor haar voorbereiding op het artsexamen koos Aletta doelbewust Amsterdam uit, enerzijds omdat zij ook daar beschermheren had en anderzijds omdat het landelijke examen in het betreffende jaar in Amsterdam zou worden afgelegd, waardoor de examinatoren al met haar bekend zouden zijn. Dat plan mislukte overigens doordat ze ziek werd.

Maar minstens zo belangrijk voor haar succes was het feit dat ze onvoorwaardelijk werd gesteund door haar vader en haar oudste broer. Volgens Aletta Jacobs zelf maakten haar ouders in de opvoeding doelbewust geen verschil tussen hun zonen en dochters, maar uit de (auto)biografieën^{5,6} wordt duidelijk dat haar moeder veel conversatiever tegenover de hele onderneming stond. Toen Aletta tijdens haar studie in een periode van ziekte verpleegd werd door haar moeder zei deze: ‘Arm kind, slachtoffer van een dwaling. Maar je vader heeft óók schuld...’ Later in haar leven werd Aletta Jacobs onvoorwaardelijk gesteund door haar echtgenoot, Carel Victor Gerritsen. Hij was aanvankelijk een stille en later een openlijke bewonderaar van zijn vrouw en gaf haar alle ruimte, figuurlijk en zelfs letterlijk; ze bewoonden in Amsterdam twee belendende panden waarin ze ieder hun eigen vertrek-

ken hadden en daarnaast gemeenschappelijke ruimtes. Al deze omstandigheden waren voorwaardenscheppend. Wat echt het verschil maakte was Aletta Jacobs diepgewortelde overtuiging dat privileges die tot dan toe uitsluitend voor mannen openstonden net zo goed vrouwen mochten toeval- len. Zo vinden we het nu volstrekt normaal dat vrouwen lid kunnen worden van een bibliotheek. Aletta Jacobs vond dat 130 jaar geleden ook. Het verschil zit in de maatschappelijke opvattingen: de omgeving was in 1890 heel tevreden met de gang van zaken dat alleen heren lid konden worden van een leeszaal en de echtgenotes thuis vonden dat wel een ver- trouwd idee. Er was iemand met de rotsvastе overtuiging en het kordate karakter van Aletta Jacobs voor nodig om het ingesleten patroon te doorbreken.

Zo zijn er in onze vaderlandse geschiedenis veel bijzonde- re vrouwen geweest die ongetwijfeld door vergelijkbare ka- raktertrekken en supporters op de achtergrond grenzen van banen of toegang tot gesloten gezelschappen hebben door- broken. Suze Groeneweg, het eerste vrouwelijke lid van de Tweede Kamer, verkozen in 1918. De eerste vrouwelijke bur- gemeester, Truus Beliën, in 1946. De eerste vrouwelijke mi- nister, Marga Klompé, in 1956. Margaret Staal-Kropholler, de eerste Nederlandse vrouw die als architect een beroeps- praktijk uitoefende. Een stoet van wegbereiders waar we veel van kunnen leren.

Wat kan daar nog aan toegevoegd worden, wat valt er nog te leren over Eerste Vrouwen van nu? Waarom is hun verhaal, met zo veel barrières die de afgelopen eeuw geslecht zijn, nog onverminderd actueel? Het antwoord ligt enerzijds bij de bar- rières die nog niet geslecht zijn. Want waar is onze eerste vrouwelijke minister-president? First lady's kent onze natio- nale geschiedenis in overvloed maar geen Eerste Vrouw aan het hoofd van het kabinet. En de eerste vrouwelijke chef-diri-

gent van het Concertgebouworkest moet ook nog aantreden. Waar is de eerste vrouw als hoofdredacteur van *de Volkskrant*? Dat ze gaan komen is niet de vraag; wel wanneer.

Anderzijds kunnen de getuigenissen van vrouwen van deze tijd over hoe zij als eerste een bepaalde positie hebben bekleed als inspiratie dienen voor toekomstige Eerste Vrouwen. Geschiedschrijving gaat meestal niet over gevoelens, twijfels, teleurstellingen of persoonlijke drijfveren. Dat zijn de vragen die je aan baanbrekende vrouwen van deze tijd wel kunt stellen. Hoe gaan zij te werk? Gaan ze in een kokerrok, op naaldhakken en met de lippen knalrood gestift op oorlogspad? Of vestigen ze zeer nadrukkelijk niet de aandacht op hun vrouw-zijn, zodanig dat anderen soms achteloos ontvalt: 'O ja, jij bent ook een vrouw.' Zijn dit vrouwen die bewust een functie aanvaarden omdat ze het tijd vinden dat er een Eerste Vrouw komt; of zijn ze toevallig op het juiste moment op de juiste plek, overkomt het hun? Hebben we te maken met vrouwen die net als veel anderen het nieuwe vrezen of zijn het juist mensen die altijd dromen over nieuwe vergezichten en verveeld raken door het bekende? Was alles in hun leven een succes of ging het ook wel eens helemaal mis? En als dat allerergste dan gebeurde, dat ze onderuitgingen in hun functie, hoe gingen ze daarmee om, kwamen ze er weer bovenop?

Vrouwen die als eerste (vrouw) een bepaalde positie bekleeden lijken misschien van de buitenkant op Superwoman: iemand die een topbaan heeft én vier kinderen grootbrengt. Zo'n vrouw die maar een paar uur slaap per nacht nodig heeft, waarvan iedereen denkt: heel interessant maar dit gaat niet over mij. Maar zijn ze ook echt zo? Kortom, wat kunnen we van deze vrouwen leren over omstandigheden in hun leven of denkbeelden die de geschiedenisboeken niet halen maar die wel beslissend zijn geweest voor het verloop van

hun leven en hebben bijgedragen aan hun vermogen om een begrenzing te doorbreken?

Om dit te achterhalen vertellen in dit boek twaalf vrouwen over belangrijke momenten in hun leven: hun jeugd, hun keuzes voor een vervolgopleiding, de rol van toeval of juist planning in hun loopbaan, de mensen die hen steunden of tot voorbeeld dienden; en hun positie als vrouwelijke wegbereider. Het zijn vrouwen uit de politiek en overheid, de wetenschap, uit verschillende geledingen van de maatschappij zoals kunst en sport, en vrouwen uit het bedrijfsleven. Iedere categorie wordt voorafgegaan door een korte beschouwing over de mate waarin vrouwen in de categorie nu in leidende posities zitten. Per onderwerp komen drie vrouwen aan het woord, sommigen bekend bij het grote publiek als Eerste Vrouw in een bepaalde beroepsgroep, anderen wat minder op de voorgrond. Ondanks de grote verschillen in beroep, leeftijd en levensomstandigheden komen uit hun levensverhalen veel gemeenschappelijke elementen naar voren, die aan het eind van het boek belicht worden. Het is geen wetenschappelijke studie, er is niet bewust gestreefd naar een goede representatie, dus de conclusies moeten voorzichtig getrokken worden. Beschouw dit boek vooral als een ontdekkingsreis naar de kruispunten in de levens van hedendaagse Eerste Vrouwen.

Overheid en politiek

Het lijkt zo simpel: deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt is in belangrijke mate een taak waar de overheid voor staat. Je bent als overheid verantwoordelijk voor al je burgers, dus het zou vreemd zijn als je voor het onderwerp werkgelegenheid op voorhand de helft al uitsluit. Ook zorg je als overheid voor scholing en opleiding; opnieuw zou het merkwaardig zijn als je dan de helft van het talent buiten beschouwing laat of als je wel de basisopleiding geeft maar vervolgens die investering tenietdoet door een vervolgopleiding onmogelijk te maken. Kortom, de overheid moet het mogelijk maken dat iedereen – jong, oud, kleur, man, vrouw – gelijke kansen krijgt, ook wat betreft opleiding en werkgelegenheid. De wetten moeten dit toelaten en het is niet meer dan logisch als je daarbij, als overheid, het goede voorbeeld geeft.

Tot zover de theorieles, we gaan nu over tot de praktijk. Ik sprak laatst een wat oudere vriendin wier ouders in het onderwijs hadden gezeten. ‘Mijn ouders zijn pas heel laat getrouwd,’ vertelde ze. ‘Ze woonden heel lang samen, in het geheim; het was een tijd waarin ongetrouwd samenwonen absoluut niet aanvaard werd. Maar mijn moeder had haar baan in het onderwijs moeten opzeggen als ze officieel ging trouwen en dat wilde ze niet, vandaar dat ze het huwelijk heeft uitgesteld. Pas toen de wet veranderd werd, konden mijn ouders trouwen.’ De wet: het besluit van 1924 dat vrouwen in overheidsdienst en jonger dan 45 ontslagen werden – ‘ervol’, dat wel – op de dag na hun huwelijk. Het is dus geen gebruik uit de Middeleeuwen, een soort relik waar we begin twintigste eeuw hartelijk om konden lachen. Nee, het

is een besluit dat pas zo'n honderd jaar geleden werd genomen. Het heeft tot 1 januari 1958 geduurd voordat dit arbeidsverbod van tafel was, na veel onderzoekscommissies en debatten in de Kamer. Toen er gestemd moest worden over het afschaffen van het arbeidsverbod voor vrouwen in overheidsdienst werd dat met de kleinst mogelijke meerderheid van stemmen aangenomen, de helft plus één. Aan de ene kant stond het kabinet en met hen vele anderen die van mening waren dat de combinatie van werken en gezinsleven onverantwoord was, zowel fysiek als psychisch; onverantwoord voor vrouwen dan, voor werkende mannen gold dit niet. En uiteraard speelde mee dat iedere werkende vrouw een arbeidsplek van een potentieel werkende man innam. Aan de andere kant stonden degenen die vóór de motie stemden en die stelden dat 'het [niet] op de weg van de Staat ligt de arbeid van de gehuwde vrouw te verbieden'.

Gaf tot eind jaren vijftig van de vorige eeuw de overheid dus beslist niet het goede voorbeeld, inmiddels heeft zij als werkgever het been flink bijgetrokken.⁷ De topposities van de Rijksoverheid worden tegenwoordig voor circa 35-40 procent door vrouwen bezet. Dat geldt ook voor het percentage vrouwelijke ministers en staatssecretarissen, net als voor het aantal vrouwelijke Kamerleden. Wel zijn er grote verschillen tussen ministeries en aandachtsgebieden. Bij onderwijs en volksgezondheid zijn verhoudingsgewijs de meeste vrouwen te vinden. Dat patroon zie je ook terug in de verdeling van bewindslieden tot nu toe. Zo kreeg de eerste vrouwelijke staatssecretaris, Anna de Waal, de portefeuille Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen toen zij aantrad in 1953. Marga Klompé, de eerste vrouwelijke minister, in 1956, vervulde de portefeuille Maatschappelijk Werk.⁸ Ook de vrouwelijke ministers daarna zaten over het algemeen in onderwijs, cultuur, recreatie, maatschappelijk werk, volksgezondheid of milieu-

hygiëne. De eerste vrouwelijke minister bij Economische Zaken, Annemarie Jorritsma, werd pas in 1998 benoemd. Eind 2012 trad de eerste vrouwelijke minister bij Defensie aan, Jeanine Hennis-Plasschaert. Bij Sociale Zaken, een onderwerp waar je eigenlijk wel een vrouw zou verwachten, heeft nog nooit een vrouw aan het roer gestaan. Bij Financiën evenmin.

En Algemene Zaken, de minister-president? Het antwoord is bekend. Interessant is hoe de Nederlandse bevolking hierover denkt. Volgens het CBS: slechts 17 procent van de ondervraagde mannen (en 23 procent van de vrouwen) antwoordt bevestigend op de uitspraak 'het zou goed zijn als de volgende minister-president een vrouw is'. Misschien is dit percentage zo laag vanwege de nabije toekomst die de uitspraak impliceert, en zou een neutralere toonzetting zoals 'de rol van minister-president kan goed uitgevoerd worden door een vrouw' leiden tot een hoger percentage. Laten we het hopen, want één op de zes mannen die volmondig het idee van een vrouw als premier steunt is wel bitter weinig.

In de eerste drie interviews van dit boek komen vrouwen aan het woord die een Eerste Vrouw zijn (geweest) in verschillende geledingen van de overheid. Allereerst in de politiek. Het passief kiesrecht is al in 1917 door een wijziging in de Grondwet toegestaan. Tot die tijd was het kiesrecht volgens de letter van de wet vrouwen niet onthouden maar, zo besliste de rechter en bevestigde de Hoge Raad eind negentiende eeuw, het strookte niet met de geest van de wet. Suze Groeneweg werd in 1918, namens de SDAP, als eerste vrouw lid van de Tweede Kamer. Het is belangrijk om te realiseren dat zij in de Kamer kwam door stemmen van uitsluitend mannen, omdat het actief kiesrecht voor vrouwen toen nog niet was ingesteld. Aanvankelijk mondjesmaat maar geleidelijk in

grotere getale zijn vrouwen lid van het parlement geweest, met een tijdelijk hoogtepunt van 43 procent in 2010. Na de komst van Suze Groeneweg in de Tweede Kamer zou het echter nog meer dan tachtig jaar duren voordat het parlement voor het eerst door een vrouw werd voorgezeten, Jeltje van Nieuwenhoven. Zij vertelt in het eerste interview van dit boek over de tocht van de rotanfabriek in Noordwolde waar haar vader werkte, tot de voorzitterszetel in het Haagse parlement. Lilian Janse, die als tweede aan het woord komt, werd in 2014 verkozen tot gemeenteraadslid van Vlissingen namens de SGP, de eerste vrouwelijke volksvertegenwoordiger namens deze partij. Door haar levensverhaal kunnen we enigszins invoelen hoe je je beweegt in een door mannen bepaalde politieke omgeving, honderd jaar na Suze Groeneweg; een verhaal van vooroordelen maar ook van steun door belangrijke mensen in je omgeving.

Het laatste interview is niet met een volksvertegenwoordiger maar met een topfunctionaris uit de marine, vanouds een door mannen bevolkte wereld.⁹ In 1944 stemde het Nederlandse kabinet in Londen in met de oprichting van een Marine Vrouwen Afdeling, de Marva. Dat was uit nood geboren, er was behoefte aan meer henz aan dek in oorlogstijd. Dat betekende overigens niet dat de vrouwen ook echt aan dek werkten, maar door hun werkzaamheden aan wal kwamen er meer manschappen vrij om aan boord te dienen. Een kans op een volwaardige positie van vrouwen aan boord ontstond pas toen vrouwen in 1983 voor het eerst toegang kregen tot het Koninklijke Instituut voor de Marine, in Den Helder. Daarmee doorliepen ze een volledige officiersopleiding en kwamen zo in aanmerking voor de leidinggevende posities. Jeanette Morang behoorde bij die eerste lichte vrouwen en werd als eerste vrouw commandant van een fregat bij de Koninklijke Marine. Heel veel posities bij de marine zijn zo langzamerhand een